

Förståndshandikappades grannkontakter

Anders Gustafsson

Grannkontakter och grannprotester i samband med utvecklingsstördas utflyttning till integrerat boende studeras av FD Anders Gustafsson, knuten till Pedagogiska institutionen vid universitetet och som FoU-lärare till Vårdhögskolan i Stockholm.

Kommer de utvecklingsstörda som flyttar till ett sk integrerat boende i lägenhet, ett radhus eller villa som ligger i ett vanligt bostadsområde att också få kontakter med grannarna runt om och hur kommer dessa kontakter i så fall att se ut?

För att få svar på dessa frågor, bedriver jag för närvarande, med stöd från Sävstaholmsföreningen, en undersökning, kallad "Förståndshandikappades grannkontakter". Som ett led i detta arbete har jag skrivit till alla Sveriges föreståndare för gruppboendestäder, där det bor vuxna utvecklingsstörda och frågat dem hur grannkontakterna ser ut. Jag arbetar just nu med tolkningarna av dessa svar. Trots att detta arbete inte ännu avslutats har jag valt att publicera en relativt obearbetad sammanställning av det mest intressanta materialet. Jag tror nämligen att det redan i sitt obearbetade skick kan vara av visst allmänt intresse.

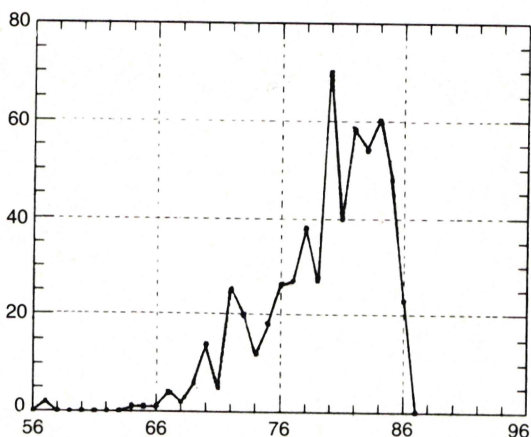
Min enkät sändes ut till alla gruppboendestäder som fanns i Socialstyrelsens adressförteckning (total 730 enheter). Några enstaka nyöppnade enheter kan ha saknats på den lista jag fick tillgång till men i stort sett bör den ha omfattat alla boendeenheter av denna typ som fanns i Sverige hösten 1986. Enkäten skickades ut under hösten 1986 och de flesta svaren kom in strax före och strax efter årsskiftet 1986/87. Av de 730 tillfrågade svarade 582 (79%). De frågor som ställdes var öppna och många av föreståndarna har inte endast berättat om det existerar några kontakter eller inte, utan också beskrivit hur grannkontakterna såg

ut. Grovt kan man säga att enkäten innehöll fyra frågeområden: Frågor om de utvecklingsstördas positiva kontakter med omkringboende, vilka grannkontakter personalen hade, frågor om man noterat några protester, klagomål eller andra former av negativa kontakter mellan grannar och de som bodde i gruppboendestaden och några frågor av bakgrundskaraktär.

Några bakgrundsdata

Figur 1. redovisar antalet gruppboendestäder som öppnats under åren 1957 till 1986.

Figur 1. Öppningsår för gruppboendestäder

Storleksmässigt delade jag in gruppboendestäderna i tre grupper: En grupp med fyra platser eller färre, en med fem – åtta platser och en med över åtta platser. Bostäder som ligger mycket nära varandra och som, till Socialstyrelsen, rapporterats som en enhet, har räknats ihop, därför att grannar kan ha svårt att där urskilja varje liten enhet för sig. Fyra eller färre platser förekom i 19,9%, fem–åtta platser i 54,8% och flera än åtta platser i 25,3%.

Det var min avsikt att dessutom inhämta information, om hur gravt handikappade de personer som

bodde i gruppboendestäderna var. Tyvärr var svaren på dessa frågor så ofullständiga, att de inte kunde sammanställas. Det är olyckligt eftersom graden av handikapp naturligtvis måste ha betydelse för en persons förutsättningar att knyta och upprätthålla relationer till andra som bor i samma bostadsområde.

Mot den bakgrunden har jag försökt att få indirekt vägledning om de boendes förståndshandikapp, genom att uppskatta deras behov av omsorg. Jag har härvid jämfört platsantalet vid varje boendenhet med personalstyrkan. På det sättet har jag fått två kategorier: En där personalstyrkan (heltider, inklusive nattpersonal) är lika stor eller större än antalet boende, och en med färre personal än boende. Den första kategorin benämns "Förstärkt gruppboende" och den andra "Gruppboende". Detta mått innehåller vissa felkällor och det måste därför tolkas med stor försiktighet. En felkälla sammanhänger med att omsorgsbehov bara delvis motsvarar graden av handikapp hos de utvecklingsstörda. Ibland finns exempelvis extra personal därför att någon av de boende, förutom sitt förståndshandikapp också har andra problem som föranleder personalförstärkning. En annan felkälla består i att jag, när det gäller vissa närbelägna enheter, räknat ihop boende i en servicelägenhet, där personaltättheten kan vara rätt hög, med boende i egen lägenhet med betydligt mindre personaltöd.

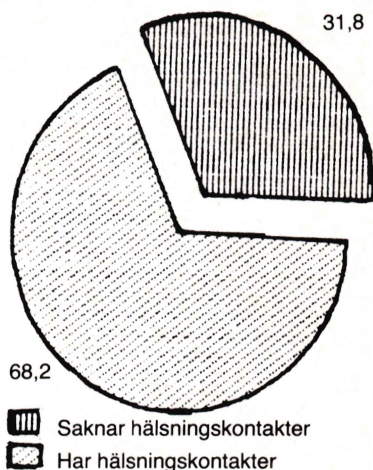
Drygt hälften (54,6% av boendeheterna) tillhörde kategorin "Förstärkt gruppboende" och resten 45,4% kategorin "Gruppboende".

Positiva grannkontakter

Låt oss nu gå över till redovisningen av vad föreståndarna berättade om grannkontakterna. I deras svar kan man utläsa, att det fanns tre olika sorters kontakter mellan de utvecklingsstörda och deras grannar, nämligen vad jag kallat "Hälsningskontakter", "Samtalskontakter", och "Besökskontakter".

"Hälsningskontakter" innebär att man säger "Hej", nickar eller på annat sätt förmedlar hälsningar till varandra, i samband med att man möts. Figur 2. visar att "hälsningskontakter" helt saknades mellan de utvecklingsstörda och deras grannar vid 31,8% av gruppboendestäderna (185 enheter). Vid de återstående 397 (68,2%) förekom sådana kontakter åtminstone mellan någon av de utvecklingsstörda och någon av

Figur 2. Hälsningskontakter

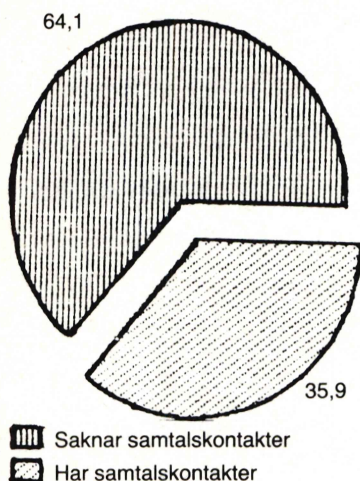
de omkringboende. Exakt hur många av de som bodde i dessa 397 gruppboendestäder som hälsade på sina grannar erhöj jag inga uppgifter om.

Andelen utvecklingsstörda som saknar "hälsningskontakter" med sina grannar är betydligt större än för svenskar i allmänhet. En intervjuundersökning som SCB gjorde 1976 visar att nästan 85% av svenskarna anser att det är vanligt att människor i allmänhet har sådana kontakter. Relaterar man de utvecklingsstördas "hälsningskontakter" till de bakgrundsdata jag inhämtat, finner man bl.a. att de som bodde i "Förstärkt gruppboende" oftare saknade "hälsningskontakter" än de som bodde i övriga gruppboendestäder.

En annan typ av grannkontakter utgjordes av "Samtalskontakterna", som bestod i att någon av de utvecklingsstörda brukade prata en liten stund då och då med någon av grannarna. Samtal var således något mer, än att enbart säga hej till varandra eller att i förbifarten yttra ett enstaka ord. Som framgår av figur 3 förekom sådana "samtalskontakter" vid drygt 35% av boendeheterna.

Andelen utvecklingsstörda i gruppboende som saknar "hälsningskontakter" med sina grannar är betydligt större än för svenskar i allmänhet.

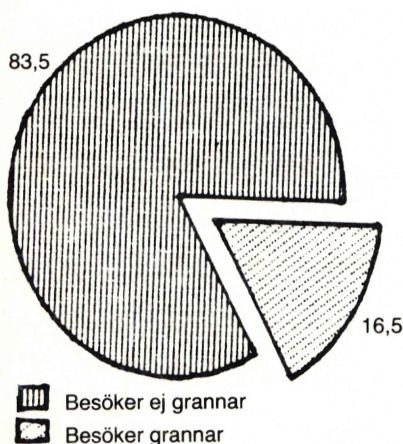
Figur 3. Samtalskontakter

Det var betydligt vanligare med "samtalskontakter" i de mindre personaltäta enheterna, än i de "Förstärkta gruppboendena".

Den tredje typen var "Besökskontakterna". De bestod i att någon av de utvecklingsstörda, vid ett eller flera tillfällen gick på besök till någon av sina grannar. Att grannar besökte gruppboendet tycks ha förekommit så sällan att jag valt att inte göra någon separat redovisning av detta. Av figur 4 framgår att "Besöks-

Figur 4. Besökskontakter

kontakter" förekom i 16,5% av gruppboendena. Också dessa kontakter förekom oftare i gruppboender med låg personaltäthet, än i de "Förstärkta gruppboendena".

Som jämförelse kan nämnas, att SCB:s undersökning från 1976 visar att 50,3% av befolkningen brukade umgås med sina grannar minst en gång per månad och att 55,0% uppgav att de hade haft besök av någon av sina grannar för högst en månad sedan.

Vid jämförelser mellan boendeenheter med olika stort antal platser fann jag inga nämnvärda skillnader när det gällde "hälsnings"- "samtals"- eller "besökskontakter". Däremot var kontakter av alla tre slagen vanligare, där också personalen hade kontakter med omkringboende, än där inga sådana kontakter fanns. En tänkbar förklaring skulle kunna vara att de utvecklingsstörda grannkontakter underlättas om personalen först tar kontakt med de omkringboende. En annan förklaring kan naturligtvis vara, att det i stället är personalens kontakter, som är beroende av vilka grannkontakter de utvecklingsstörda har. Ett visst stöd för den sista tolkningen, fann jag i det faktum att kontakterna mellan personal och grannar var vanligare vid gruppboender med låg personaltäthet, än vid "Förstärkta gruppboender", vilket i sin tur skulle kunna sammanhålla med att de utvecklingsstörda som bor i den förstnämnda bostadstypen oftare hade kontakter med omkringboende.

Negativa grannreaktioner

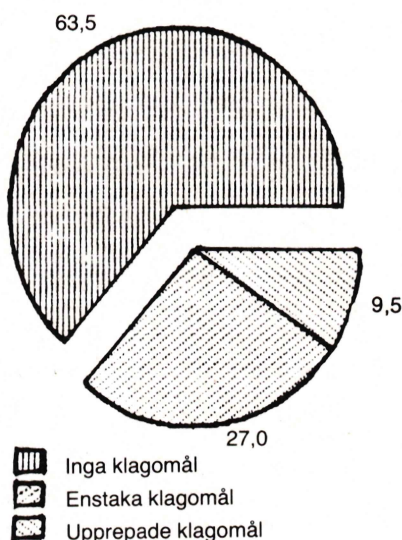
Tre typer av negativa kontakter kunde utläsas ur föreståndarnas svar. Den första var "Protester" från grannar i samband med att gruppboendet skulle öppna. Av svaren kunde man inte se om protesterna i första hand varit riktade mot de handikappade själva eller om det var något annat i etableringen av gruppboendet som oroade de omkringboende. Sådana protester förekom vid 13,1% av enheterna.

Jämför man gruppboender av olika storlek finner man intressanta skillnader. Mest protester förekom mot bostäder för mer än åtta utvecklingsstörda (i 19% av fallen), vilket kanske är vad man väntar sig med tanke på att en större enhet påverkar ett bostadsområde mer än en mindre. Näst mest protester riktades mot de minsta enheterna (15,5%), vilket emellertid är mera förvånande och den minsta förekomsten av pro-

tester rapporterades från enheter med fem till åtta platser (9,4%).

Föreståndarna rapporterade också om i vilken utsträckning omkringboende framfört klagomål mot de utvecklingsstörda eller deras uppträdande, efter att gruppboenden öppnats. Svaren gav här möjlighet till en kategorisering i: "Inga klagomål", "Enstaka klagomål" och "Upprepade klagomål". Fördelningarna framgår av figur 5.

Figur 5. Klagomål

Även klagomålen tycktes i viss mån relaterade till storleken på gruppboendena. Mest belastade av klagomål tycks de största enheterna ha varit.

Vid några gruppboenden (8,8%) hade det förekommit olika former av trakasserier mot de utvecklingsstörda. Hit räknar jag sådant som att barnen i området retat de handikappade, att man kastat lera eller ägg på deras fönster och andra likartade handlingar. I de flesta fallen utfördes trakasserier just av barn och när jag fick kännedom om vad som hänt, blev jag i många fall benägen att uppfatta aktionerna mera som uttryck för oförstånd och ett sätt att pröva de utvecklingsstördas tålamod, än som avsiktliga och medvetna elakheter.

Protester och senare klagomål

En intressant fråga är, om de utvecklingsstörda som bodde i bostäder som redan från början mött negativa grannreaktioner, också efter inflyttningen fick mindre positiva kontakter med sina grannar och utsattes för mera klagomål och trakasserier än de övriga.

Mönstret är ungefär detsamma som för "hälsnings"- "samtals"- och "besökskontakterna". Vid de gruppboenden som utsatts för protester utvecklades inte riktigt lika ofta positiva grannkontakter, som vid övriga boendeenheter. Skillnaderna mellan grupperna var emellertid ganska små och icke statistiskt signifikant. Enkätsvaren ger således inget entydigt svar på frågan, om förekomsten av inledande protester medfört även minskade förutsättningar för framtida positiva kontakter mellan de utvecklingsstörda och deras grannar.

Bilden är ungefär densamma, när det gäller "klagomål". De utvecklingsstörda som bodde i bostadsområden, där grannarna protesterade innan de flyttat in, fick också senare något mera klagomål från omkringboende, än vad de övriga fick. Som framgår av tabellen, är skillnaden i klagomålsfrekvens mellan de båda grupperna emellertid inte så stor.

Om det nu verkligen skulle föreligga samband mellan inledande protester och senare klagomål från omkringboende, är olika förklaringar till detta samband möjliga. En är att de klagomål, som framförts efter inflyttningen, utgör en slags bekräftelse på att de tidigare protesterna haft fog för sig. Man kan emellertid också tänka sig att de grannar som först protesterat har en benägenhet att behålla en negativ inställning till gruppboenden och de utvecklingsstörda och att dessa grannar därför sedan också är känsligare för störningar från de handikappade, än vad andra grannar är.

Några preliminära slutsatser

Utvecklingsstörda som bor i gruppboendena har mindre ofta hälsningskontakter och umgås också mindre ofta med sina grannar, än svenskar i allmänhet. Den mest närliggande och kanske också rimligaste tolkningen av denna skillnad är att själva förståndshandikappet gör det svårt för vissa utvecklingsstörda att fullfölja sådana kontakter och att det följaktligen skulle vara i första hand de som har ett gravt handikapp, som

skulle sakna den här typen av kontakter med sina grannar. En jämförelse mellan förekomst av å ena sidan hälsningskontakter och besökskontakter och å andra sidan omsorgsbehov hos de studerade personerna, ger stöd åt denna tolkning.

Både jämförelsen mellan hälsningskontakter och omsorgsbehov (tabell 1) och innehållet i flera av de utförligare svar som lämnades av föreståndarna, talar för att det emellertid även finns personer som har kompetens att hälsa på sina grannar, men som ändå saknar sådana kontakter. Till en del kan detta nog förklaras av att de som bor i en kollektiv omsorgsform inte har lika stora möjligheter att få grannkontakter som andra. Det kan emellertid också vara befogat att fråga sig om de lätt utvecklingsstördas fåtaliga hälsningskontakter har något att göra med att omkringboende undviker att hälsa på dem, därför att de inte är vanliga grannar (Tabell 2).

När det gäller negativa grannreaktioner, verkar storleken på gruppbestaden ha viss betydelse. Detta tycks bekräfta riktigheten i svenska myndigheters nuvarande mål för utvecklingsstördas boende, nämligen att man bör sträva efter små, familjeliknande enheter.

Vidare tycks något färre positiva kontakter ha utvecklats mellan utvecklingsstörda och deras grannar vid de gruppbestäder, som tidigare varit utsatta för protester, än på övriga håll. Också klagomål var något vanligare, där det förekommit protester. Skillnaderna är emellertid så små, att vi på basis av mitt material, enbart kan betrakta sambandet mellan inledande protester och senare, bestående problem i grannkontakterna, som en oprövad hypotes.

Samtidigt som denna hypotes prövas närmare är det emellertid angeläget att också undersöka hur man kan förstå positiva respektive negativa grannreak-

tioner. Mot bakgrund av en sådan kunskap skulle man bli kunna ta ställning till, om något kan göras, i samband med inledande protester, för att förebygga en fortsatt negativ utveckling av de sociala relationerna. Dessa och liknande frågor arbetar jag vidare med inom ramen för undersökningen "Förståndshandikappades grannkontakter".

Tabell 1. Hälsningskontakter och omsorgsbehov

	Inga hälsn kont	Hälsn kont	
Förstärkt bost 318 (54,6)	141 (76,2)	177	44,6)
Gruppbestad	44 (23,8)	220 (55,4)	264 (45,4)
	185 (31,8)	397 (68,2)	582 (100)

Siffrorna inom parantes avser procent. Skillnanden är signifikant.

Tabell 2. Protester och platsantal

	Protester		
	Ej förekommit	Förekommit	
< 5 pl	98 (84,5)	18 (15,5)	116 (19,9)
5 – 8 pl	289 (90,6)	30 (9,4)	319 (54,8)
> 8 pl	119 (81,0)	28 (19,0)	147 (25,3)
	506 (86,9)	76 (13,1)	582 (100)

Chi-två=9,01 (df=2), p=0,01

	Klagomål			
	Inga	Enstaka	Upprepade	
Inga prot	327 (64,6)	136 (26,9)	43 8,5)	506 (86,9)
Protester	43 (56,6)	21 (27,6)	12 (15,8)	76 (13,1)
	370 (63,6)	157 (27,0)	55 (9,5)	582 (100)